

На основі моніторингу та інтерпретації значень вимірювань вищевказаних показників стає можливим дослідження руху підприємств АПК у відповідності з траєкторією сталого розвитку.

Висновки. Підходи до формування системи показників сталого розвитку та запропоновані показники дозволяють забезпечити ефективний моніторинг дослідження та забезпечення траєкторії сталого розвитку сільськогосподарських підприємств. Запропонована у роботі інформаційна база дослідження проблематики сталого розвитку підприємств АПК дає можливість сформулювати на її основі цілісну концепцію сталого розвитку підприємства АПК, стратегію досягнення даного стану та запропонувати систему показників для його вимірювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Promoting Sustainable Agriculture and Rural Development: Agenda 21. Rome: FAO, 1996, Chapter 14.

УДК: 631.16:634.1

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ПЛОДОЯГІДНИХ НАСАДЖЕНЬ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Чорнодон В. І.

Постановка проблеми. Вимоги ринкової економіки стали поштовхом до влаштування промислового садівництва на радикально інших засадах, ніж за адміністративно-планової системи, коли виробнича структура галузі формувалася здебільшого на основі обсягів і видового складу державних заготівель продукції.

Раніше на розвиток промислового садівництва виділялися державні капітальні вкладення, майже повними були гарантії збуту продукції, діяли високі фіксовані ціни на неї. Всі ці передумови динамічного розвитку галузі відпали у зв'язку з раповим демонтажем планової системи, лібералізацією цін і різким зниженням місткості внутрішнього ринку плодів, ягід і продуктів їх промислової переробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, чільне місце серед них займають О. М. Шестопаля, О. Ю. Єрмакова, І.І. Червена, В.А. Рувьова, І.І.Лукінова, В.В. Юрчишина, М. М. Артеменка, Д.Ф. Харківського та ін. Однак з огляду на особливості та тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, дослідження комплексу питань щодо посилення впливу економічних засад на розвиток та функціонування галузі потребують подальших наукових розробок.

Виклад основного матеріалу. Варто особливо підкреслити, що традиційно низька продуктивність плодоягідних насаджень не вписується у домінуючі засади ринкової економіки. За сучасних високих цін на енергоносії, мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин від хвороб і шкідників, лише високий вихід конкурентоспроможної продукції з одиниці земельної площі може забезпечувати ефективну окупність виробничих витрат. Водночас потрібно враховувати й те, що значна їхня частка, а саме: постійні витрати — не залежить від рівня врожайності насаджень. Отже, чим вищий цей рівень, тим нижчою буде частка цих витрат у собівартості продукції.

Рівень собівартості садівницької продукції при будь-якій економічній ситуації в країні чи регіоні значною мірою залежить, передусім, від розуміння підприємцем багатопланової проблеми її зниження, від всебічного спрямування своєї діяльності на високоефективне використання всіх виробничих ресурсів у галузі. А це вимагає ретельного обчислення виробничих витрат, системного аналізу їх структури та оцінки ефективності всіх складових виробництва. При цьому дуже важливо враховувати питомі (тобто на

одиницю тієї чи іншої продукції або окремі елементи технології) витрати пального, інших енергоносіїв, пестицидів, мінеральних добрив тощо.

Всі ці принципово нові вимоги стосовно аналізу оцінки витрат матеріально-технічних ресурсів і затрат праці на виробництво садівницької продукції вимагають удосконалення облікового апарату як у технологічних і економічних дослідженнях, так і в практичному садівництві. В сучасних умовах при визначенні результатів наукових досліджень чи виробничої діяльності аж ніяк не можна обмежуватися лише рівнями врожайності насаджень.

Всебічна оцінка результатів технологічних досліджень з плодовими та ягідними насадженнями досягатиметься за умов обчислення такої низки показників: виробничі витрати на 1 га насаджень, грн.; урожайність - загальна ц/га, в тому числі вищий і перший товарний сорт у % до загального обсягу їх реалізації; собівартість 1 ц плодів, ягід, грн.; витрати: праці на виробництво одиниці продукції, люд-год; пального на 1 ц плодів, ягід, 1000 шт. саджанців, кг; хімічних засобів захисту насаджень на 1 ц продукції, грн.; енергетичних ресурсів на 1 ц, дж; комерційна (реалізаційна) ціна 1 ц плодів, ягід тощо. Такі ж показники використовуються і в досліді із плодорозсадництва.

Серед чинників підвищення економічної ефективності, промислового садівництва в умовах ринку виняткову актуальність набуває такий чинник, як прискорення обігу капіталу у створенні плодових і ягідних насаджень та формування інших елементів основних засобів виробництва в галузі. Звідси надто важливе значення надається обґрунтованому врахуванню тривалості часу створення насаджень, зокрема фактичного строку трансформації капітальних вкладень у діючі основні засоби виробництва та визначенню строку переведення молодих садів і ягідників у категорію плодоносних.

Показники економічної ефективності садівництва за сутністю цієї категорії та особливостями власне предмета оцінки чітко діляться на дві групи: а) ефективність (окупність) витрат коштів і затрат праці (найпоширенішим у даному разі є рівень рентабельності) та б) ефективність використання землі (це — прибуток, валовий збір, обсяг товарної продукції з 1 га саду, ягідника). Часто наведені показники за варіантами досліді не корелюються. Якщо один з них є кращим за рівнем рентабельності виробництва, то інший — виділяється за обсягом прибутку з 1 га. В таких випадках для вибору ефективнішого варіанту у досліді доцільно застосовувати комплексний відносний (щодо контролю) показник ефективності.

Серед показників економічної ефективності використання плодоягідних насаджень, помологічних сортів, елементів технології виробництва плодів, ягід чи садивного матеріалу найповніше відповідають вимогам об'єктивного виміру такі: порівняння (зіставлення) одержаного ефекту з витратами на виробництво продукції, або ж з обсягом виробничих ресурсів, що використовували для досягнення цього ефекту, а також ефекту від одиниці земельної площі (плодоносних плодових чи ягідних насаджень).

Коли йдеться про визначення економічної ефективності галузі садівництва загалом у сільськогосподарському підприємстві, крім наведених вище показників, важливо використовувати й норму прибутку та в складі основного капіталу враховувати й землю за ціною (грошовою оцінкою).

Відомо, що багаторічні насадження в садівництві одночасно є основними засобами виробництва й предметами праці і на відміну від основних засобів виробництва, які сільське господарство одержує від промисловості, насадження влаштовуються безпосередньо в аграрних підприємствах. На темпи та способи їх створення (відтворення) й формування балансової вартості значною мірою впливають такі макро- і мікроекономічні чинники, як комплекс природних і економічних умов, зокрема місткість ринків продукції, тип саду, ягідника, вид підщеп, сортовий склад, рівень

інтенсивності виробництва тощо. Все це дає можливість створювати такі типи насаджень, які б найбільше відповідала, комплексу природноекономічних умов конкретного підприємства. Невідкладна потреба проведення індексації балансової вартості наявних багаторічних насаджень, пояснюється тим, що їх фактична балансова вартість у 5-6 разів менша відповідно до чинних нормативів [1, с.120].

Кожна плодова чи ягідна культура чітко виокремлюється біологічними особливостями вирощування та споживними властивостями своєї продукції, а тому в процесах відтворення та продуктивного використання насаджень виступає як окремий, відособлений вид основних засобів виробництва, який неодмінно має бути об'єктом бухгалтерського обліку в кожному садівницькому господарстві. Проте у багатьох із них облік як капітальних вкладень, так і виробничих витрат ведеться за групами порід, що, безумовно, обмежує інформаційний апарат для визначення економічної ефективності виробництва яблук, груш, слив, суниці тощо.

Однією з характерних особливостей молодих плодкових насаджень є те, що вони поступово нарощують свій продуктивний потенціал і в перші роки плодоношення продовжують набувати рис, притаманних основним засобам виробництва як в натурально-речовій, так і у вартісній формах. Все це дуже важливо враховувати при формуванні балансової вартості садів і ягідників у садівницьких господарствах.

Найвірогіднішу інформацію про потрібні (прогнози) обсяги питомих капітальних вкладень на створення багаторічних насаджень залежно від їх типу, сортового складу, умов вирощування, строків переведення молодих садів і ягідників у категорію плодоносних можна одержати в дослідях технологічних та з сортовивчення за умов належної організації обліку виробничих витрат. Отже, в дослідженнях, пов'язаних зі створенням і продуктивним використанням багаторічних насаджень як основних засобів виробництва, поряд з обчисленням економічної ефективності виробничих витрат, винятково важливим є визначення економічної ефективності капітальних вкладень (інвестицій) у їх створення. В дослідях, де вивчаються окремі елементи технологій виробництва продукції (застосування добрив, гербіцидів, захист рослин від шкідників та хвороб, способи обрізування дерев, кущів тощо), ефективність одержаних результатів, передусім, має визначатися за окупністю додаткових витрат виробництва (порівняно з контролем).

Принагідно слід особливо підкреслити, що актуальність економічної та енергетичної оцінки результатів технологічних досліджень у садівництві, ягідництві та плодоягідному розсадництві все більше зростає за умов глобального переходу в наукових установах країни на ведення дрібно ділянкових дослідів. Відтак об'єктивно підвищується вагомість, а звідси й цінність та вірогідність наукової інформації порівняно з тією, яку одержують у дослідях з більшими кількісними параметрами.

Оскільки багаторічні насадження є основними засобами виробництва, найповнішу економічну оцінку можна здійснити лише при одночасному врахуванні економічної ефективності виробничих витрат та інвестицій в основний капітал) у створення насаджень. Економічна ефективність останніх визначається такими основними показниками: коефіцієнт економічної ефективності капітальних вкладень (прибуток / капітальні вкладення), строк переведення молодих насаджень у категорію плодоносних, середній строк трансформації капітальних вкладень (інвестицій) у діючі основні засоби виробництва та строк їх окупності.

Поряд з абсолютними показниками економічної ефективності використання тих чи інших типів насаджень, помологічних сортів, певних елементів технологій у садівництві та плодovому розсадництві щоразу виникає потреба визначення відносного, інтегрованого показника ефективності. Особливо відчутною є така потреба при

економічній оцінці варіантів (сортів) у конкретному досліді порівняно з контролем або ж з тим чи іншим поширеним у виробництві типом насаджень тощо.

Багаторічна практика таких досліджень в Інституті садівництва УААН свідчить, що часто один із варіантів досліді кращий за показниками окупності витрат, а інший — за ефективністю використання землі (насаджень) і що ці показники здебільшого не корелюються. В таких випадках доцільно використовувати відносний інтегрований показник на основі застосування індексів [2, с.16].

Враховуючи те, що майже завжди є альтернатива вибору кращого варіанту предмета дослідження, варто для цього застосовувати комплексний показник ефективності, який би одночасно об'єднував у собі як показники окупності виробничих витрат, так і показники ефективності використання землі (насаджень). Не зайвим буде нагадати тут відоме загальне правило наукових досліджень: у всіх варіантах досліді слід дотримувати єдиної істотної відміни, крім чинника, що є предметом дослідження, тобто всі інші умови ведення досліді мають бути однаковими за варіантами.

Вірогідні дані для економічної оцінки типів плодоягідних насаджень, помологічних сортів, технологій виробництва продукції можна одержати в польових досліді із садівництва, або ж у виробничих насадженнях за умов організації системного обліку витрат коштів і затрат праці в розрізі об'єктів досліджень використовуючи наведені вище методичні підходи.

Найповніша економічна оцінка різних типів плодкових і ягідних насаджень, помологічних сортів досягається за умов використання такого комплексу показників: капітальні вкладення на створення 1 га насаджень, грн. (балансова вартість 1 га насаджень, грн.); затрати праці на створення 1 га саду (ягідника), люд-год; рік вступу їх у товарне плодоношення; пересічна врожайність - для ягідників не менше як за 2 роки, а для плодкових -4-6 років, т/га; в тому числі вищий і перший товарні сорти, у % до валового збору; виробничі витрати на 1 га насаджень, грн.; собівартість реалізації 1 ц плодів, ягід, грн.; реалізаційна ціна 1 ц продукції, грн.; витрати праці на виробництво 1 ц плодів, ягід, люд-год; прибуток з 1 га саду, ягідника, грн.; рівень рентабельності виробництва продукції, %; коефіцієнт економічної ефективності капітальних вкладень у створення насаджень; строк їх окупності, років.

За ринкової економіки докорінно змінюються акценти мети товарного виробництва сільськогосподарської продукції. На перший план в даний час однозначно ставиться мета - одержання прибутку. Будь-яке аграрне підприємство, яке спеціалізується на виробництві товарної сільськогосподарської продукції зацікавлене в одержанні максимального прибутку через мінімізацію витрат виробничих ресурсів у розрахунку на одиницю продукції.

Дослідження економічної ефективності садівництва, виконані в науково-дослідних установах країни, переконливо свідчать про велику різноманітність її рівнів залежно від типу насаджень та сортового складу. Характерною є й певна хаотичність зміни показників ефективності, що, в свою чергу, посилює актуальність економічної оцінки типів плодкових і ягідних насаджень, помологічних сортів та елементів технологій виробництва продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві / За ред. Шестопаля О.М.- К.: ІС УААН, 2006-142с.
2. Шестопаль О.М. До стратегії відродження та подальшого розвитку вітчизняного садівництва //Сад, вино і виноград. - 2001. № 5-7.- с.13.